

Бухтіярова К.С.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри кримінального права*

ПРАВОСЛАВНИЙ ПОГЛЯД НА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОХОРОНУ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Сучасна світська правосвідомість звела в ранг домінуючих принципів уявлення про невід'ємні права особи. Ця ідея виникла на заході, та отримала закріплення в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. В її основі християнське антропологічне вчення про людину як онтологічно вільну істоту. Ідея невід'ємних прав людини є основою не лише національного законодавства більшості країн світу, але й міжнародного права.

Першим невід'ємним правом людини є право на життя. Воно належить людині вже завдяки тому, що вона людина. Право на життя виникає з моменту появи самого життя і втрачається зі смертю людини; виникнення права людини на життя не залежить ані від волевиявлення власника цього права, ані від держави, яка тільки може констатувати наявність такого права та забезпечити його охорону та захист. Право людини на життя невідчужуване в силу його особливої природи й непоновне, оскільки життя людини не підлягає відновленню [1, с. 12].

До змісту права людини на життя в контексті кримінального права слід віднести: 1) юридичне визначення початкового і кінцевого моментів життя людини; 2) право вимагати від інших суб'єктів здійснення певних дій, спрямованих на забезпечення або захист права на життя; 3) право людини на самозахист свого життя, тобто допустимість спричинення шкоди (у тому числі й позбавлення життя) в умовах необхідної оборони, крайньої необхідності або затримання злочинця; 4) право людини вільно розпоряджатися своїм життям. До умов реалізації людиною наданого права належать: 1) реальна можливість вимагати від держави гарантій захисту життя людини (це проявляється у встановленні кримінальної відповідальності за замах на життя людини або

позбавлення її життя); 2) правильна кваліфікація діяння та притягнення до кримінальної відповідальності згідно з чинним законодавством особи, яка вчинила злочин і призначення їй справедливого покарання; 3) детальна регламентація в кримінальному законі права людини на самозахист (необхідну оборону, крайню необхідність та ін.) [1, с. 14].

Православ'я визначає життя як дар Божий, що не обмежується земними рамками, як його розуміє законодавець. Оскільки людина – істота тричастинна (дух, душа, тіло), юридичне, секулярне визначення життя підходить для характеристики життя тілесного, душа ж людини вічна. Таке розділення життя на земне та вічне ніяким чином не зменшує важливості земного життя людини. Визнаючи право людини на життя як вищу соціальну цінність православне віровчення також вчить жертвувати своїм життям *«за друзів своїх»* (Ів. 15:13). Між тим воно не приймає і засуджує будь-які форми насильницького відібрання життя: тероризм, озброєну агресію, кримінальне насильство та ін. [2].

З позиції православ'я, право на життя повинно означати захист людського життя з моменту зачаття. Законодавчо ж момент початку життя не визначений. Це питання викликає суперечки серед представників кримінально-правової науки. Так, поширенішою є точка зору тих вчених, які наполягають, що юридично життям людини є життя його мозку, тому початком життя людини є народження (формування) головного мозку, а саме: досягнення плодом повних 22 тижнів внутрішньоутробного розвитку. Отже, з цієї миті виникає право на життя і повинна починатися кримінально-правова охорона цього права [1, с. 8-9]. На відміну від моменту початку життя, момент закінчення життя законодавчо закріплений. Так, згідно ст. 15 ЗУ «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» кінцевою межею людського життя є біологічна смерть людини (смерть головного мозку) [3].

Авраамічні релігії, в першу чергу християнство, не погоджуються з таким визначенням початку та кінця життя: початком земного життя людини є момент зачаття, а кінець земного життя доводиться на момент розлучення душі з тілом. Успадковуючи логіку сучасних міжнародних та національних

юридичних актів, які закріплюють і охороняють життя і права дитини, дорослої та літньої людини, Православна церква закликає розповсюдити кримінально-правову охорону та захист людського життя на його відрізок від моменту зачаття до настання смерті людини. [2].

Безпосередньою формою охорони права людини на життя згідно ст. 27, ч. 5 ст. 55 Конституції України та ст. 2 Європейської конвенції є самозахист. У науці залежно від характеру діяння, розрізняють два види самозахисту: активний (особа активно протидіє суспільно небезпечному діянню, захищаючи своє життя та здоров'я або життя та здоров'я інших осіб) і пасивний (особа не вчиняє дій, які від неї потребує закон та інші нормативно правові акти, і які погрожують її життю та здоров'ю). Кримінальному закону відомі декілька форм самозахисту людини: необхідна оборона, крайня необхідність та затримання особи, що вчинила злочин. Кожна з цих форм моральнісно виправдана та допускається православним віровченням.

В той же час, є випадки позбавлення життя, які православне християнство категорично засуджує. До таких випадків належать: вбивство та самогубство.

Вчиняючи самогубство, людина порушує основну старозавітну заповідь, а, отже, усі заповіді Божі. Цікаво, що епоха перших християн практично не знає самогубства. На відміну від давнини, сучасна дійсність, уражена кризою віри, показує абсолютно іншу картину. Рівень суїциду за останні роки зашкалює. У 2011 році експертами Всесвітньої організації охорони здоров'я ООН була опублікована доповідь, в якій повідомлялося, що «за рік на планеті фіксується близько 1 мільйона самогубств, тобто кожні 40 секунд у світі хтось зводить рахунки з життям» [4]. Сьогодні в Україні вчиняється 22 самогубства на кожні 100 тисяч чоловік. Статистика переконує в тому, що суїцид поширений переважно в економічно розвинутих країнах, серед молоді та забезпечених людей, які не страждають ані від фізичних, ані від психічних хвороб, алкоголізму чи злиднів [5]. Найбільш схильні до суїциду підлітки, молодь та жінки.

Разом з гріхом самогубства православ'я засуджує гріх вбивства. Згідно Біблії, після вигнання прародителів з Едему, вбивство стало першим гріхом людського роду. Так, з точки зору православ'я, вчиняючи вбивство, злочинець зазіхає на Боже творіння, тим самим штучно заміщаючи собою Бога. Але, понад усе, вбивство небезпечно тим, що жертві не надається можливості для покаєння перед Богом, примирення з оточенням, завершення своїх земних справ. Також вбивство згубно впливає на самого вбивцю, руйнуючи його духовну природу, призводить до смерті душі, тому ні в якому разі не може бути виправдане православним віровченням.

З позиції православного християнства, вбивство вчиняється при проведенні абортів та екстракорпоральному заплідненні, які офіційно дозволені в Україні. Поєднання вбивства і самогубства визначене в такій формі «відходу з життя» як евтаназія.

Православне віровчення розглядає аборт (навмисне переривання вагітності) як тяжкий гріх, прирівнюючи, згідно з канонічними правилами, аборт до вбивства. Така оцінка дається на підставі переконання в тому, що зародження людської істоти є виключно божественним актом створення, тому з моменту зачаття всяке посягання на життя майбутньої людської особистості є злочинним. Так, в результаті проведення абортів вбивцями ще ненародженої дитини стають троє: мати, що вирішила убити свою дитину, батько, що погодився на це вбивство і, власне, лікар, що безпосередньо провів аборт.

Нерідко за таку позицію Православну церкву звинувачують в мракобісї, що є абсолютно безпідставним. З позиції православного віровчення, поширення та виправдання абортів в суспільстві стає загрозою майбутньому людства та є явною ознакою моральної деградації соціуму. Однак, у випадках, коли існує реальна загроза життю матері при продовженні вагітності, за наявності у неї інших дітей проявляється поблажливість до такої жінки, що не є офіційним дозволом Православної церкви на аборт, і така жінка не відлучається від церкви, але підлягає єпитимії.

Також церква наполягає на неприпустимості використання ряду протизаплідних засобів, що мають фактично абортивну дію, штучно перериваючи на самих ранніх стадіях життя ембріона [6, с. 88].

Кримінально-правова охорона права людини на життя породжує проблему правильної констатації моменту смерті, а, рівно, проблему евтаназії. З точки зору православ'я, легалізація евтаназії неприпустима. Евтаназія є навмисним умертвінням безнадійно хворої людини – вбивством, або, якщо здійснюється за бажанням хворого, – самогубством. Також евтаназія неприпустима оскільки нерідко прохання хворого про прискорення смерті може бути обумовлене станом депресії, неправильної оцінки свого стану здоров'я. Так зване «право на смерть» може стати загрозою для життя пацієнтів, на лікування яких не вистачає коштів» [6, с. 97].

Сучасна медицина зробила крок далеко уперед. Якщо раніше критерієм смерті вважалася безповоротна зупинка дихання та кровообігу, то тепер, завдяки розвитку реанімаційних технологій, життєво важливі функції організму можуть тривалий час підтримуватися штучно. Таким чином, акт смерті перетворюється на процес вмирання, залежний від рішення лікаря. Це накладає на медичних працівників якісно нову високу моральнісну відповідальність. Тому православ'я, залишаючись вірним дотриманню заповіді «*не вбивай*», ні в якому разі не може визнати морально прийнятними намагання легалізації так званої евтаназії. З юридичної точки зору легалізація евтаназії також недопустима, оскільки вона може призвести до зловживань по відношенню до хворих і людей похилого віку та при евтаназії право розпорядитися своїм життям делегується іншій особі [1, с. 14].

Отже, наполягаючи на тому, що права потрібні людині, щоб, маючи їх, вона змогла реалізувати своє покликання, досягти обоження, виконати свій борг перед Богом, Вітчизною, сім'єю та суспільством, православне християнство закликає керуватися в житті непорушною євангельською максимою та слідувати моральнісному началу. І, хоча сучасна теорія природного походження права в результаті секуляризації піддалася змінам та

віддалилася від теологічного обґрунтування права, вона більше позитивістського підходу відповідає моральності, оскільки погодитися з тим, що право – це виключно людський продукт, створений на користь суспільства, а тому будь-які зміни в його системі, якщо вони прийняті суспільством, законні, православ'я не може. У такому разі закон втрачає абсолютну основу, для нього будь-які революційні зміни, а також осуд та заперечення моральнісної норми – законні.

Література:

1. Павленко Т. А. Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні : автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.08 Львів, 2008. – 19 с.
2. Основи вчення Руської Православної Церкви про гідність, свободу і права людини URL: <http://www.patriarchia.ru/ua/db/text/1208006.html>.
3. Митрошенков О. А. Духовная жизнь общества. Понятие сущность и содержание духовной жизни общества URL: http://society.polbu.ru/mitroshenkov_philosophy/ch76_all.html.
4. Печальная статистика суицидов среди украинской молодежи *Новости Украины* from-ua.com. – 2012. URL: <http://from-ua.com/news/224631-pechalnaya-statistika-suicidov-sredi-ukrainskoi-molodezhi.html>.
5. Утров Е. Украина стала рекордсменом Европы по количеству суицидов *Утро.ua*. 2014. URL: http://www.utro.ua/ru/proisshestviya/ukraina_stala_rekordsmenom_evropy_po_kolichestvu_suitsidov_4a07d9281ba27.
6. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви *Церковь и время*: Научно-богословский и церковно-общественный журнал.

– 2000. №4 (13). С. 7-122.